

Ks. TOMASZ SZYSZKA SVD
Warszawa

ZAANGAŻOWANIE ZGROMADZENIA SŁOWA BOŻEGO W DZIEŁO EWANGELIZACJI CHIN

Misyjne Zgromadzenie Słowa Bożego wobec skomplikowanej i ciągle zmieniającej się sytuacji w Chinach stawia sobie obecnie ważne pytanie: W jaki sposób zajmować się współcześnie ewangelizacją w kontekście chińskim (Chiny Ludowe, Hongkong, Tajwan)?¹ Od rozpoczęcia pracy misyjnej werbistów w Chinach minęło już sporo czasu. Pierwsi misjonarze werbiści rozpoczęli tam swoją działalność w 1879 r. Obecnie pracuje na Tajwanie i w Chinach ponad 150 misjonarzy werbistów pochodzenia chińskiego i zagranicznego². Wielu spośród tej liczby zajmuje się pracą naukową na uniwersytetach, w ośrodkach badawczo-edukacyjnych³, prowadzi duszpasterstwo akademickie czy też pracuje w duszpasterstwie⁴. Do tego należy spora grupa członków Zgromadzenia rozszianych po

¹ R. MALEK, *Der Neuaufbau der katholischen Kirche in der Volksrepublik China*, w: TENZE (red.), *China's Katholiken suchen neue Wege*, Freiburg 1987, s. 27–68; TENZE, *Notizen zur Erforschung des Christentums in der Volksrepublik China*, w: G. EVES (red.), *Christentum und Kirche in der Volksrepublik China*, München 2002, s. 41–66; R. MALEK (red.), *Hong Kong. Kirche und Gesellschaft im Übergang. Materialien und Dokumente*, Nettetal 1997.

² Na Tajwanie oraz w Chinach pracuje obecnie 152 członków Zgromadzenia Słowa Bożego, przynależących do ponad 10 wspólnot zakonnych: 1 biskup, 95 ojców, 18 braci zakonnych, 28 kleryków, 8 nowicjuszy. Zgromadzenie Słowa Bożego jest obecne w Chinach od 1879 r. W 1946 r. Pius XII mianował pierwszego chińskiego kardynała, Thomasa Tiana Genginxina, werbistę. Po przejęciu władzy w Chinach przez komunistów misjonarze musieli opuścić Chiny. W 1959 r. została utworzona ponownie Regia na Tajwanie, a w 1963 r. otworzono tam uniwersytet *Fu-Jen*; por. MISONEROS DEL VERBO DIVINO, *Nuestra Misión ante el 2000*, Roma 1999, s. 130–136; H. BARLAGE, *Chiny i misja SVD*, „Nurt SVD” 2 (1996), s. 9–10; R. MALEK, *Spojrzenie na historię misji w Chinach (1946–1996)*, „Nurt SVD” 3 (1997), s. 90–92.

³ Niemiecki *Ost Asien Institut* założył w chińskim mieście Nanchang pod patronatem Zgromadzenia Słowa Bożego instytut badawczy ds. technologii środków spożywczych. Zajmuje się on między innymi opracowywaniem ulepszonych odmian ryżu. Placówka badawcza ma prawo przyznawać doktoraty. Projekt ten ma być realizowany docelowo w ramach miejscowego uniwersytetu.

⁴ W odniesieniu do werbistowskiej obecności w Chinach Ludowych kilka lat temu pisał J. Kuipers: „Werbisci jako Zgromadzenie praktycznie w Chinach nie istnieją: nie zostali uznani, nie wykazują żadnych struktur życia wspólnotowego i nie organizują żadnych akcji misyjnych. Współbracia zmiernają co prawda do stworzenia pewnej struktury, ale muszą się zadowolić werbistowską duchowością, żyjąc w pojedynkę”; por. J. KUIPERS, *Działalność apostołska werbistów w Chinach*, „Nurt SVD” 2 (1996), s.17.

całym świecie, którzy wspierają działalność ewangelizacyjną w Chinach poprzez badania naukowe, pracę w instytutach sinologicznych, wydawnictwa popularno-naukowe, wystawy, sympozja. Jak pokazuje doświadczenie nie bez znaczenia pozostaje zaangażowanie byłych misjonarzy w Chinach, którzy musieli opuścić ten kraj w latach 50-tych XX w., jak również świadectwo wiary i cierpienia więzionych i prześladowanych chińskich werbistów⁵.

1. Pytanie o sens i cel werbistowskiego zaangażowania w pracę ewangelizacyjną w kontekście chińskim

Współczesnej refleksji misjologicznej dotyczącej ewangelizacji Chin towarzyszy świadomość osiągnięć, ale zarazem wielu zapaści i niepowodzeń związanych z czterokrotnymi wielkimi próbami zakorzenienia chrześcijaństwa w Chinach (od VII w. w okresie nestorianizmu, poprzez misje franciszkańskie, jezuickie, po okres kolonialny w XIX–XX w.), a zwłaszcza w drugiej połowie XX w. Należy mieć bowiem na uwadze — jak pisze Zbigniew Wesołowski, pracujący na Tajwanie — że „Chińczycy postrzegają chrześcijaństwo przez pryzmat tej czwartej epoki jako część zachodniego kolonializmu i imperializmu”⁶. Okres ten charakteryzował się w wielu wypadkach lekceważeniem i niedocenianiem chińskich wartości kulturowych, a zarazem przecenianiem europejskiego dziedzictwa kulturowego, które próbowano wprowadzić siłą, narzucając nowe modele życia społecznego, gospodarczego i kulturowego⁷. To zderzenie stało się z biegiem czasu przyczyną wrogiego nastawienia względem chrześcijaństwa ze strony państwowych ekip rządowych oraz części społeczeństwa, głównie intelektualistów⁸. Najpełniej stan ten odzwierciedla powstanie bokserów czy też prześladowania, jakie wybuchły pod koniec lat 40-tych XX w., kiedy do władzy doszli komuniści. W latach 1947–1957 wydano z Chin 293 misjonarzy werbistów⁹. Konsekwencje tych przemian są odczuwalne jeszcze współcześnie¹⁰.

⁵ M. PLATE, *Deutsche China-Initiativen*, w: MALEK (red.), *China's Katholiken suchen neue Wege*, s. 158–165.

⁶ Z. WESOŁOWSKI, *Kościół katolicki w Chinach: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, „Nurt SVD” 3 (1998), s. 65.

⁷ K.J. RIVINIUS, *Współzależność polityki i ewangelizacji w Chinach ze szczególnym uwzględnieniem misjonarzy Werbistów*, „Nurt SVD” 3 (2003), s. 80–93; J. KUEPERS, *Działalność apostolska werbistów w Chinach*, „Nurt SVD” 2 (1996), s. 18–20. R. PIEPER, *Unkraut, Knospen und Blüten. Aus dem „Blumigen Reiche der Mitte“*, Steyl 1900.

⁸ J. KIENIEWICZ, *Wprowadzenie do historii cywilizacji Wschodu i Zachodu*, Warszawa 2003, s. 69–74.

⁹ H. BARLAGE, *Chiny i misja SVD*, „Nurt SVD” 2 (1996), s. 6–7.

¹⁰ R. MALEK, *Theorie und Praxis der chinesischen Religionspolitik. Eine frappierende Kontinuität*, w: B. MENSEN (red.), *China, sein neues Gesicht*, Nettetal 1987, s. 151–179; W. GLÜER, *Zur Situation des Christentums im heutigen China*, w: MENSEN (red.), *dz. cyt.*, s. 137–149.

Jedną z nich to podział Kościoła na tzw. oficjalny i podziemny. Sinolog Roman Malek SVD twierdzi, że „obecnie daje się zauważyć pewien zwrot w percepcji chrześcijaństwa w Chinach. Kościół bowiem rozrasta się tam nie tylko ilościowo, lecz także zyskuje na nowej jakości i zakorzeniania się w kulturę chińską”. W wywiadzie dla KAI udzielonym jesienią ubiegłego roku, o. Roman Malek powiedział: „Kościół w Chinach jest wspólnotą niesamowicie dynamiczną. (...) Przede wszystkim Kościół odpowiada na współczesne pytania, które są już inne od pytań z przeszłości”¹¹.

Wydaje się, że bardzo ważną rolę w procesie kształtowania się nowej tożsamości eklezjalnej w Chinach odegrały prześladowania tamtejszych chrześcijan. Jak pokazuje doświadczenie z ostatnich lat, prześladowania i upokorzenia, jakich doznawał Kościół, nie tylko go nie zniszczyły, ale wzrasta jego żywotność i wyraźnie rośnie w siłę. Współczesny Kościół jest budowany na fundamencie wiary i świadectwa wielu Chińczyków, którzy pomimo wielu zagrożeń, a nie rzadko cierpienia, zachowali wiarę chrześcijańską. Co więcej, „wiara nie jest dłużej importem z zagranicy — pisze Jac Kuepers — ale bazuje na własnym doświadczeniu”, co przyciąga nowych sympatyków dla chrześcijaństwa i pomnaża liczebność Kościoła¹².

Kwestie te mają fundamentalne znaczenie dla dalszego werbistowskiego samookreślenia i zaangażowania w kontekście chińskim. Konstytucje Zgromadzenia wskazują bowiem, że „na pierwszym miejscu i przed wszystkim pracujemy tam, gdzie Ewangelii jeszcze nie głoszono, (...) albo gdzie Kościół miejscowy sam nie jest jeszcze zdolny do życia”¹³. Takie stwierdzenie wskazuje na jasno określony cel Zgromadzenia, jakim jest pomoc i współpraca w tworzeniu Kościołów lokalnych, a nie praca misyjna dla samopotwierdzenia czy też samoutwierdzenia się w zaangażowaniu misyjnym. Bardzo jasno wyraził to przełożony generalny Henryk Barlage SVD:

Najpierw zrozumieliśmy, że nie możemy mówić o „naszych” misjach. Nie ma takich misji: raczej służymy różnym Kościołom lokalnym. Oznacza to w konsekwencji, że także Shantung czy Kansu nie są już „naszymi” misjami, które moglibyśmy odzyskać po ponad czterdziestu latach. Gdybyśmy mieli zacząć tam od nowa, zadanie to pozostanie przede wszystkim sprawą Kościoła lokalnego¹⁴.

Niejako uzupełnieniem są słowa jednego z chińskich biskupów:

Jeżeli Chiny kiedyś otworzą bramy, to misjonarze znów będą mile widziani, jednak już nie tak, jak w przeszłości. Kościół ten żyje. Misjonarze są mile widziani jako współpracownicy¹⁵.

¹¹ R. MALEK, *Chiny — duchowy olbrzymem?*, „Wiadomości KAI” 46 (2005), s. 28; TENŻE, *Bóg z Europy przybywa do Chin (wywiad)*, „Życie Warszawy” (2.11.2005), s. 19.

¹² KUEPERS, *art. cyt.*, s. 20–21, 23–24.

¹³ *Konstytucje i Dyrektorium Zgromadzenia Słowa Bożego*, Pieniężno 1985, nr 102.

¹⁴ BARLAGE, *art. cyt.*, s. 8.

¹⁵ BARLAGE, *art. cyt.*, s. 14.

Konstytucje SVD podkreślają również inny aspekt zaangażowania misyjnego Zgromadzenia: „Naszym zadaniem jest pomagać Kościołom lokalnym, aby wyrażały one orędzie Ewangelii w sposób niezafałszowany w myśleniu, w języku i symbolach własnych kultur”¹⁶. Stąd też dobre poznanie współczesnego kontekstu Kościoła w Chinach, wsłuchanie się w aktualną problematykę i wyzwań, przed jakimi stoi tamtejszy Kościół, ma kluczowe znaczenie dla werbistowskiego, misyjnego zaangażowania. Stało się bowiem werbistowską tradycją, że jedną z form pracy ewangelizacyjnej są dogłębne studia i badania, w tym wypadku sinologiczne, mające wspierać przepowiadanie Ewangelii i czynić zrozumiałym ewangeliczne świadectwo życia¹⁷. Przykładem dojrzewania w misjonowaniu jest św. Józef Freinademetz, który w Chinach przebywał prawie 30 lat. Dopiero z upływem lat i dzięki zdobytemu doświadczeniu doszedł do przekonania, że tak jak on sam, jako pojedynczy misjonarz, tak również cały Kościół musi dążyć do poznania oraz do dopasowania się do lokalnej kultury i mentalności¹⁸. Stąd też ciągle aktualne pozostaje pytanie: Pod jakim względem Chin pozostają dla werbistów misyjnym wyzwaniem?

2. Wkład Domu Świętego Krzyża w Nysie w dzieło ewangelizacji Chin

Na początku grudnia 1885 r. założyciel zgromadzenia misyjnego *Societas Verbi Divini* (SVD) z Niemiec, ks. Arnold Janssen, uzyskał audiencję u papieża Leona XIII. Tematem rozmowy była kwestia utworzenia Wikariatu Apostolskiego w Południowym Szantungu. Stolica Apostolska była zainteresowana włączeniem w realizację tego projektu młodego zgromadzenia misyjnego, zwanego po niemiecku *Steylermissionare*, założonego 10 lat wcześniej w Steylu (na granicy holendersko-niemieckiej). W tym celu niemieccy misjonarze mieliby podjąć pracę na terenach niemieckiego protektoratu w Chinach. Był to okres intensywnej działalności kolonialno-politycznej mocarstw europejskich, w tym Rzeszy Niemieckiej, w Afryce i Azji¹⁹.

Pierwszy dom misyjny Zgromadzenia Słowa Bożego funkcjonował już w Holandii, przygotowując misjonarzy do pracy w Chinach. W piśmie „Herz-Jesu-Bote” („Posłaniec Serca Jezusowego”), wydawanym przez Arnolda Janssena,

¹⁶ Konstytucje i Dyrektorium Zgromadzenia Słowa Bożego, nr 113.

¹⁷ J. PAWLIK, *Proces adaptacji kulturowej a postać świętego Józefa Freinademetza*, „Nurt SVD” 3 (2003), s. 105–122.

¹⁸ P. BERTOLI, *Dekret o heroicznosci cnót Sługi Bożego ks. Józefa Freinademetza SVD, misjonarza w Chinach (Szantung). 26.03.1970 rok*, w: B. WODECKI (red.), *Stolica Apostolska a Chiny współczesne*, Pieniężno 2002, s. 509–513.

¹⁹ K.J. RIVINIUS, *Historia domu Świętego Krzyża od powstania do 1945 roku*, w: M. STUDNIK (red.), *Głosili Słowo Boże. Stulecie Domu Misyjnego w Nysie 1892–1922*, Warszawa 1996, s. 9–22.

z okazji wysłania dwóch pierwszych misjonarzy werbistów do Chin można było przeczytać:

„Za pole pracy Domu Misyjnego, jak nasi czytelnicy wiedzą, upatrywano zawsze Chiny. Chiny są przecież tak nadmiernie zaludnionym krajem, który ze swoimi 400–500 milionami ludzi przewyższa liczebnie ludność trzech innych części świata razem wziętych i który z wyjątkiem pół miliona katolików jest jeszcze całkowicie pogański²⁰.”

Dążeniem Arnolda Janssena było jednak utworzenie werbistowskiego domu misyjnego na terenie Niemiec, co było utrudnione polityką *Kulturkampf* Bismarcka. Dążenia te zostały poparte przez Leona XIII, który wyraził zainteresowanie założeniem szkoły dla młodych niemieckich duchowych, gdzie mogliby otrzymywać stosowne przygotowanie misyjne do pracy w koloniach niemieckich. Po kilku latach pertraktacji z władzami świeckimi w Berlinie, a jednocześnie władzami kościelnymi we Wrocławiu, stało się możliwe założenie pierwszego domu misyjnego na pruskim obszarze państwowym. Została wybrana Górna Wieś pod Nysą na Śląsku. Rząd Bismarcka uznał bowiem, że skoro zabiega o protektorat misji między innymi w południowym Szantungu, wydaje się konieczne wydać zezwolenie na założenie katolickiego instytutu misyjnego na potrzeby przyszłej pracy misyjnej. 20 lipca 1892 r. wydano pozwolenie na otwarcie domu misyjnego z uzasadnieniem: „w celu kształcenia niemieckich misjonarzy dla misji pogańskich, zwłaszcza na terenach będących pod niemieckim protektoratem”. Tegoż samego roku rozpoczęto budowę domu, nazwanego później Domem Misyjnym Świętego Krzyża w Nysie.

W październiku 1892 r. rozpoczęto w Nysie rok szkolny. Początkowo było tylko ośmiu uczniów, ale po kilku latach było już ich 250. Pochodzili oni głównie ze wschodnich terenów Prus oraz wschodniobawarskich diecezji. Do szkoły byli też przyjmowani między innymi uczniowie polskojęzyczni, jednakże używanym językiem był niemiecki. Program nauczania odnośnie języków obejmował 12 godzin łaciny tygodniowo oraz język francuski, włoski, angielski i hiszpański, co miało ułatwić przyszłym misjonarzom poznawanie i posługiwanie się obcymi językami. Program wychowawczy był tak ułożony, aby wpoić uczniom ducha ofiarności, pracowitości i posłuszeństwa. W ciągu pierwszych trzydziestu lat istnienia Domu Świętego Krzyża w Nysie naukę pobierało kilkuset uczniów. Do grupy tej należeli późniejsi znani misjonarze i naukowcy. Wykładowcami albo wychowankami byli tacy wybitni werbiści, jak: Wilhelm Schmidt (założyciel *Anthropos*), Martin Gusinde, Paul Schebesta (pochodzący z Moraw), Georg Proksch, Adolf

²⁰ *Das erste Abschiedfest im Missionshaus zu Steyl. Zur Erinnerung an den 2. März 1879*, „Kleiner-Herz-Jesu-Bote” 6 (1879), s. 26.

Rygula (z Łazisk Górnych, dyrektor drukarni w Tsingtao)²¹. Znany misjolog Karl Müller powiedział, że

jeśli obecnie tak dużo i w sposób oczywisty mówi się o dialogu i inkulturacji, to należy pamiętać, że wszystko to nie byłoby prawie możliwe bez takich ludzi, jak o. Schmidt i jego współpracownicy, którzy w większości wyszli ze Szkoły Misyjnej Domu Świętego Krzyża²².

Spora grupa wychowanków z Nysy wyjechała do pracy w Chinach²³. Zainteresowanie Chinami pośród uczniów nie wpływało jedynie z przyjętej polityki władz Zgromadzenia, ale szeroko zakrojonej animacji misyjnej. Świadczą o tym liczne publikacje książkowe o tematyce chińskiej, artykuły w gazetach wydawanych przez Zgromadzenie Słowa Bożego oraz publikacje zdjęć, a w późniejszym okresie filmów²⁴.

3. Sinolog Franciszek Biallas ze Śląska

Wychowankiem Domu Świętego Krzyża był Franciszek Białas (1878–1936), misjonarz w Chinach, sinolog, profesor Katolickiego Uniwersytetu w Pekinie oraz założyciel sinologicznego czasopisma „*Monumenta Serica*”²⁵. Po kilku latach studiów sinologicznych w Berlinie oraz Paryżu (1910–1914), w 1921 r.

²¹ K. MÜLLER, *Dom Misyjny Świętego Krzyża do zakończenia II wojny światowej. Aspekt misyjny*, w: STUDNIK (red.), *dz. cyt.*, s. 125–133; R. HARTWICH, *Johann Weig: Chronik der Steyler Mission in Tsingtao 1923–1947*, Romae 1980, s. 134, 276.

²² MÜLLER, *art. cyt.*, s. 129.

²³ A. MIOTK, *Wzrost Zgromadzenia Słowa Bożego. Ze Steylu do Domu Misyjnego Świętego Krzyża*, „*Nurt SVD*” 4 (2005), s. 126–127.

²⁴ H. Rzepkowski podaje zestawienie, z którego wynika, że tematyka dotycząca Chin zajmowała w „*Kleiner-Herz-Jesu-Bote*” jedną piątą treści: w pierwszym numerze z 1874 r. było to 21,8%; w drugim z 1875 r. 15,6%; w trzecim z 1876 r. 20,8% itd. Przytoczone poniżej tytuły publikacji książkowych to tylko niektóre, które ukazały się nakładem wydawnictwa w Steyl: H. WEGNER, *Opferleben und Opfertod oder kurzgefasste Lebensbilder Wermter Missionare und Märtyrer der neueren Zeit*, Steyl 1896; G.M. STENZ, *Erlebnisse eines Missionärs in China*, Trier 1899; F. SCHWAGER, *Die katholische Mission in Südschantung*, Hamm 1902; R. PIEPER, *Neue Bündel Unkraut, Knospen und Blüten aus dem blumigen Reiche der Mitte*, Jentschoufu–Steyl 1908; por. H. RZEPKOWSKI, *Powstanie misji werbistowskiej w Togo i jej związek z Domem Świętego Krzyża w Nysie*, w: STUDNIK (red.), *dz. cyt.*, s. 176.

²⁵ Por. M. KOLLÁR, *Ojciec Franz Xaver Biallas SVD (1878–1936), misjonarz w Chinach, sinolog i założyciel Monumenta Serica*, „*Nurt SVD*” 3–4 (2001), s. 272; J. BECKMANN, *Monumenta Serica*, „*Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft*” 1 (1945), s. 141–145; H. BUSCH, *Institut der China-Kunde. Redaktion und Bibliothek der „Monumenta Serica”*, w: J.F. THIEL (red.), *Haus Völker und Kulturen*, St. Augustin 1973, s. 17–20; J. HUPPERTZ, *Aus den Anfängen der „Monumenta Serica”*, w: H. KÖSTER (red.), *China erlebt und erforscht*, München 1974, s. 191–233; R. MALEK, *Monumenta Serica Journal of Oriental Studies*, CT 48 (1978), z. 2, s. 167–174; TENZE, *Monumenta Serica (1935–1985)*, „*Verbum SVD*” 26 (1985), s. 261–276; TENZE, *Monumenta Serica. Bibliographie (1935–1985)*, „*Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft*” 42 (1986), s. 129–136; C. GUMBRECHT, *Die Monumenta Serica — eine sinologische Zeitschrift und ihre Redaktionsbibliothek in ihrer Pekingener Zeit (1935–1945)*

wyjechał do Chin. Wyjazd do Chin zaraz po studiach okazał się niemożliwy z powodu zawieruchy spowodowanej I wojną światową. W 1920 r. rozważał rezygnację z obywatelstwa niemieckiego i przyjęcia obywatelstwa polskiego dla dobra przyszłej pracy misyjnej i naukowej w Chinach. Po przybyciu w 1933 r. do Chin, zanim rozpoczął pracę wykładowcy na uniwersytecie *Fu-Jen* w Pekinie, pracował w Jenchowfu i Szanghaju. Na uniwersytecie prowadził wykłady z socjologii i był kierownikiem Wydziału Socjologii. Jako pierwszy werbista został mianowany profesorem tego uniwersytetu. Franciszek Białas przyczynił się do opracowania i wydania *Chińskiej Encyklopedii*. Planował wydanie czterotomowego podręcznika nauki języka chińskiego dla nowych misjonarzy oraz historii Chin. Niestety, tyfus plamisty okazał się przyczyną śmierci sinologa pochodzącego ze Śląska (urodzonego w Świerczowie w powiecie namysłowski), byłego wychowanka z Nysy. Został pochowany na cmentarzu, gdzie spoczywają tacy znani misjonarze, jak Matteo Ricci czy Adam Schall von Bell.

Zaangażowanie o. F. Białasa w pracę misyjną i naukową wpisywało się w założenia programowe Arnolda Janssena, który upatrywał główny cel założonego Zgromadzenia w głoszeniu Ewangelii wśród pogan, szczególnie w Azji i Afryce. Środkiem do realizacji tego zadania miało być dobre przygotowanie naukowe na polu lingwistyki, etnologii, historii kultury oraz religii. Nie dziwi zatem plan pracy i zaangażowania misyjnego sporządzony przez wyjeżdżającego do Chin o. F. Białasa:

praca naukowa, badanie kraju, ludzi i ich obyczajów, języka, rozwoju chińskiej historii i kultury, publikacje dzięki pomocy innych misjonarzy, założenie czasopisma na Dalekim Wschodzie dla Dalekiego Wschodu, popieranie współpracy wszystkich misjonarzy chińskich; dom pisarzy w Chinach, chińskie pisma, tłumaczenia, a przede wszystkim dobra chińska biblioteka²⁶.

Od 1927 r. F. Białas był członkiem *Royal Asiatic Society*. Opublikował wiele prac naukowych z zakresu sinologii, publikacji popularnonaukowych oraz artykułów. Po przeniesieniu na uniwersytet powiedział: „Teraz mogę w końcu uczynić coś więcej dla sinologii!” Wiele jego prac, tłumaczeń i opracowań nie ukazało się jednak drukiem za życia, które ukończył mając zaledwie 58 lat.

Znawca dorobku o. Franciszka Białasa, o. Miroslav Kollár, napisał: „Wraz z ojcem Białasem stracił wówczas jeszcze młody uniwersytet katolicki w Pekinie jednego ze swych najważniejszych i najbardziej znanych ludzi”²⁷. Natomiast inny werbista, o. Koster, zarazem współpracownik i następca o. Białasa, powiedział:

Miał liczne kontakty i wywierał wpływ na chińskich naukowców, którzy cenili go za jego znajomość spraw chińskich oraz za ogólną wiedzę. I właśnie na tym wpływie

(Kölner Arbeiten zum Bibliotheks- und Dokumentationswesen 19), Köln 1994; M. KAŁUSKI, *Polska-Chiny 1246–1996. Szkice z dziejów wzajemnych kontaktów*, Warszawa 2004, s. 92n.

²⁶ KOLLÁR, *art. cyt.*, s. 276.

²⁷ *Tamże*, s. 281.

katolickiego poglądu na świat, umiłowania prawdy, sumiennosci w studiach, katolickiej sprawiedliwosci w stosunku do innych narodow i ras, na wplywie tych idei za przyczyna mocnej osobowosci ksiezdz do dusz i serc chińskich chrześcijańskich i pogańskich naukowców, na tym polega zadanie katolickiego uniwersytetu!²⁸

4. Naukowe zaangażowanie Zgromadzenia w problematykę chińską

4.1. Czasopismo „Monumenta Serica”

Praca na uniwersytecie *Fu-Jen* w Pekinie dała o. Franciszkowi Białasowi możliwość stworzenia podwalin pod czasopismo „Monumenta Serica” oraz założenia pod taką samą nazwą werbistowskiego instytutu sinologicznego²⁹. Wraz z podjęciem prac na uniwersytecie, do obowiązków F. Białasa należało też wydawanie, ukazującego się już od 1926 r., *Biuletynu Katolickiego Uniwersytetu w Pekinie*. Od 1934 r. rozpoczął zaś redagowanie „Monumenta Serica. Journal of Oriental Studies of the Catholic University of Peking” („Rocznik studiów orientalistycznych Katolickiego Uniwersytetu w Pekinie”). Jest to obecnie jedno z najstarszych pism orientalistycznych, a zarazem jedyne w swoim rodzaju, jakie ukazuje się pod patronatem kościelnym.

Przygotowanie sinologiczne o. F. Białasa wyniesione ze studiów w Europie, uzupełnione doświadczeniem zdobytym w Chinach i dopełnione współpracą z wybitnymi ówczesnymi sinologami oraz jego wrodzona pracowitość i systematyczność, stały się gwarancją wysokiego poziomu merytorycznego „Monumenta Serica” od pierwszego numeru. Należy podkreślić, że pozycja ta była własnością Zgromadzenia Słowa Bożego i była przez Zgromadzenie finansowana. F. Białas był zarazem redaktorem naczelnym i wydawcą. Opublikowanie pierwszego tomu okazało się wielkim sukcesem, a o. Białasowi przyniosło wielkie uznanie w gronie sinologów i naukowców.

Cele i zadania wyznaczone dla czasopisma „Monumenta Serica” zostały omówione w nocie redakcyjnej dla tomu pierwszego (1935/1936). O. Białas wymienił następujące motywy: udostępnienie materiałów do dalszych badań ludów, języków i kultur chińskich oraz ludów sąsiadujących z nimi, jak również badania z zakresu etnologii czy też prehistorii. Zamieszczone artykuły i recenzje miały przybliżać zainteresowanym najnowsze badania z tego zakresu. Zaś możliwość publikacji dla naukowców i studentów z dalekiego Wschodu była pomyślana jako zachęta do prowadzenia badań i publikowania swoich osiągnięć.

²⁸ KOSTER (red.), *dz. cyt.*, s. 281.

²⁹ Chiński tytuł brzmi: *Hau-i hsueh-chin*, co oznacza „czasopismo naukowe o Chinach i narodach sąsiednich”. Drugi człon tytułu łacińskiego, *Serica*, odwołuje się do starego terminu *Ser*, *Seres*, używanego na określenie Chińczyków jako producentów jedwabiu. *Monumenta* znaczy zaś „pomniki”; por. KOLLÁR, *art. cyt.*, s. 279.

Podobne cele upatrywał dla tego czasopisma prezydent uniwersytetu *Fu-Jen Ch'en Yüan*: systematyzacja dotychczasowych badań nad historią i kulturą chińską w oparciu o nowe zachodnie metody prowadzenia prac naukowych; wspomaganie naukowców zajmujących się sinologią poprzez tłumaczenie materiałów źródłowych oraz słowników; wspieranie międzynarodowej współpracy badawczej poprzez publikowanie najnowszych osiągnięć w zakresie sinologii³⁰. Należy mieć na uwadze fakt, że czasopismo to powstało na uniwersytecie misyjnym, co też decydowało o jego charakterze. Materiał badawczy nie ograniczał się wyłącznie do problematyki chińskiej, ale zajmował się również tematyką dotyczącą Mongolii oraz Tybetu. Nie bez powodu chiński tytuł *Huayi xuezhì* tłumaczy się jako „Czasopismo naukowe o Chinach i przyległych krajach” („Wissenschaftliche Zeitschrift über China und angrenzende Länder”). „*Monumenta Serica*” jest rocznikiem. Do 1988 r. ukazało się 46 tomów, z których każdy liczy około 500 stron. Materiały są publikowane po angielsku, niemiecku, francusku i chińsku³¹.

Czasopismo to jest dedykowane głównie dla naukowców zajmujących się lub też zainteresowanych problematyką chińską. Jednocześnie jest pomyślane jako pomoc w prawidłowym zrozumieniu pracy misyjnej. Poprzez prezentację prac filozofów chińskich, opracowań dotyczących religii i religijności w Chinach, omawianie tematów związanych z duchowością chińską oraz historią ewangelizacji w Chinach, stwarza możliwości zapoznania się bagażem przeszłości, a zarazem z nowymi wyzwaniami w pracy misyjnej, w tym z prowadzeniem dialogu międzyreligijnego.

Współcześnie oprócz czasopisma „*Monumenta Serica*” jest wydawana również naukowa seria monograficzna *Monumenta Serica (Monumenta Serica Monograph Series: MSMS)*. Omawiane są w niej tematy związane z chińską kulturą. Jednakże punktem ciężkości tej serii jest historia misyjna dotycząca Chin.

Po pierwszych sukcesach o. F. Białas miał wiele nowych planów dotyczących „*Monumenta Serica*”. Chciał nie tylko poszerzać czasopismo, ale też założyć Instytut Studiów Orientalnych przy uniwersytecie *Fu-Jen*. Cel tego instytutu upatrywał we wspieraniu badań sinologicznych, wymianie naukowej pomiędzy Wschodem a Zachodem, kształceniu misjonarzy oraz osób świeckich. Instytut miał mieć charakter międzynarodowy i wielowyznaniowy, a program studiów był przewidziany na trzy lata. Pismo w tej sprawie zostało wysłane przez o. F. Białasa w 1936 r. do przełożonego generalnego SVD w Rzymie.

4.2. Instytut *Monumenta Serica*

³⁰ Por. KOLLÁR, *art. cyt.*, s. 279–280.

³¹ <http://www.monumenta-serica.de> (1.04.2006).

Instytut *Monumenta Serica* został założony w 1934 r. na uniwersytecie *Fy-Jen* w Pekinie przez o. F. Białasa. Jego funkcjonowanie było wielokrotnie przerywane, a to za sprawą komplikacji politycznych, ale też nowych trendów w Zgromadzeniu. Po kilku latach funkcjonowania w Pekinie (1935–1949) został przeniesiony do Japonii, gdzie początkowo mieścił się w Tokio (1949–1956), a później Nagoi (1956–1963). Zanim został przeniesiony do Sankt Augustin w 1972 r., jego siedzibą było Los Angeles (1963–1972).

Statuty Instytutu wyznaczają następujące cele i zadania: prowadzenie systematycznych badań sinologicznych nad kulturą i religiami w Chinach; wydawanie czasopisma „*Monumenta Serica*” oraz *Monumenta Serica Monograph Series*; zajmowanie się biblioteką Instytutu; pielęgnowanie kontaktów i współpracy z chińskimi naukowcami oraz aktywne włączanie się w zainicjowany *Peking-Projekt*. Członkami Instytutu są specjaliści o odpowiednich kwalifikacjach.

Instytut zajmuje się popularyzowaniem wiedzy o Chinach. W tym celu organizuje liczne spotkania, konferencje oraz wystawy. W 1992 r. zorganizowano międzynarodowe sympozjum z okazji 400-lecia urodzin Johanna Adama Schalla von Bel SJ, misjonarza z Chin, pochodzącego z Kolonii. Pięć lat później miało miejsce międzynarodowe kolokwium dotyczące tematyki historii Żydów w Chinach, którego uzupełnieniem była wystawa pod tym samym tytułem.

Niezwykłym bogactwem Instytutu *Monumenta Serica* jest biblioteka, której zbiory przekraczają 100 000 tysięcy woluminów w języku chińskim, japońskim oraz językach zachodnich. Do dyspozycji zainteresowanych jest również 360 czasopism (roczników, kwartalników, miesięczników, tygodników)³². Instytut ma wiele planów na przyszłość, dotyczących bliższej współpracy naukowej z chińskimi naukowcami czy też ośrodkami badawczo-naukowymi w Chinach kontynentalnych.

4.3. *China-Zentrum* i „China heute”

Inną formą zaangażowania Zgromadzenia Słowa Bożego w ewangelizację Chin jest działalność *China-Zentrum*, które powstało w 1988 r. z inicjatywy Instytutu *Monumenta Serica*, przy wsparciu Konferencji Episkopatu Niemiec oraz licznych organizacji kościelnych oraz zakonów męskich i żeńskich z Niemiec, Austrii i Szwajcarii, którzy są też członkami tej organizacji³³. Jej celem jest ogół-

³² www.Bibliothek des Instituts Monumenta Serica#.

³³ Członkami *China Zentrum* są: *Bethlehem Mission Immensee*, *Deutscher Caritasverband*, *Fastenopfer Schweiz*, *Franziskaner*, *Ingenbohler Schwestern*, *Jesuiten*, *Katholische Jungschar Österreichs*, *Kirche in Not/Ostpriesterhilfe*, *Misereor*, *Missio Aachen*, *Missio München*, *Missionsbenediktiner St. Ottilien*, *Missions-Benediktinerinnen von Tutzing*, *Missionsschwestern vom Heiligsten Herzen Jesu (Hiltrup)*, *Missionsschwestern von der Unbefleckten Empfängnis der Mutter Gottes (Münster)*, *Ordensgenossenschaft der Schwestern von der Göttlichen Vorsehung*, *Päpstliches Missionswerk der*

nie pojęta promocja współpracy pomiędzy Zachodem a Chinami. Realizacją wyznaczonych celów i zadań zajmuje się ośrodek w Sankt Augustin koło Bonn.

Do zadań tego ośrodka należy zbieranie i archiwowanie informacji dotyczących religii i kultury w Chinach. Organem informacyjnym jest dwumiesięcznik *China heute. Informationen über Religion und Christentum im chinesischen Raum* („Chiny dzisiaj. Informacje o religii i chrześcijaństwie w kontekście chińskim”)³⁴. Stoi on w służbie dialogu z chińskimi chrześcijanami. Każdy kolejny, kilkudziesięciostronicowy numer zawiera artykuły omawiające wybrane aspekty z życia Kościoła w Chinach, aktualnej sytuacji i historii misji oraz z zakresu religii, filozofii czy też gospodarki, socjologii. Prezentuje i omawia nowe publikacje naukowe, książki, artykuły oraz zamieszcza liczne recenzje. Tak więc ma charakter dokumentacyjny. „China heute” ukazuje się w języku niemieckim, słowackim, a od 2007 r. będzie się ukazywało po polsku.

Przy współpracy z Instytutem *Monumenta Serica* są wydawane własne publikacje naukowe z zakresu religii i kultury w Chinach. We współpracy z Konferencją Biskupów w Niemczech, została wydana w 1993 r. pozycja zatytułowana: *China. Gebetstag für die verfolgte Kirche*³⁵, która przyczyniła się zainteresowania sprawami Kościoła w Chinach, co znalazło szerokie echo wśród katolików niemieckich. Innym przykładem jest współpraca z diecezją Essen, gdzie ukazał się w 1997 r. zeszyt zatytułowany „*Hand in Hand in die Zukunft*”. *Diözese Essen — Diözese Hongkong. Informationsmaterialien zur Partnerschaft zwischen den beiden Diözesen*.

Promocji działalności *China Zentrum* służą również wykłady, sympozja oraz wystawy w różnych krajach europejskich (Niemcy, Austria, Szwajcaria, Włochy, Słowacja, Polska), co stwarza okazję do zaprezentowania swojej działalności, a zarazem budzenia w Europie zainteresowania i pogłębiania świadomości o konieczności wspierania Kościoła w Chinach³⁶. Realizacji tych zadań sprzyja archiwum liczące ponad 20 000 obiektów (dzieła sztuki, elementy wystawowe, zdjęcia, filmy wideo oraz DVD, listy itd.).

Innym zakresem działalności *China Zentrum* jest prowadzenie dialogu i współpraca z partnerami z Chin kontynentalnych, Hongkongu, Makao oraz Taj-

Kinder, Rheinisch-Westfälische Kapuzinerprovinz, Steyler Mission, Steyler Missionare und Steyler Missionsschwestern.

³⁴ „China heute” ukazuje się od 1982 r. Początkowo był to kwartalnik wydawany przez instytut *Monumenta Serica*.

³⁵ DBK, *China. Gebetstag für die verfolgte Kirche* (Arbeitshilfen 105), Bonn 1993.

³⁶ Zostały przygotowane do tej pory trzy wielkie wystawy: *Żydzi w Chinach; Macau '99 „Herzunft ist Zukunft”*. *Mit Malerei und Kalligraphie von Teresa Chiao (Trier) und Chen Yanlong (Beijing)* oraz *Chińskie Oblicza Jezusa Chrystusa*. Ta ostatnia była prezentowana w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie (2005), Muzeum Diecezjalnym w Opolu (2006) oraz w Muzeum na Zamku w Lublinie (2006).

wanu, którzy zajmują się tematyką związaną z religią i kulturą. Promowaniu autentycznego dialogu służą organizowane spotkania, wyjazdy do Chin, wzajemne odwiedziny, co sprzyja wymianie naukowej oraz realizacji wspólnych projektów. Współpraca ta obejmuje wiele międzynarodowych organizacjami i ma wymiar ekumeniczny.

China Zentrum zajmuje się też zapraszaniem studentów świeckich oraz seminarzystów z Chin na studia do Europy. W 1993 r. przybyła do Sankt Augustin w Niemczech pierwsza, dwunastoosobowa grupa chińskich studentów. Do tej pory studiowało czy też jeszcze studiuje w Sankt Augustin kilkunastu osób. Kształcenie chińskich seminarzystów, studentów świeckich oraz siostr zakonnych w Niemczech jest możliwe dzięki współpracy z Wyższą Szkołą Filozoficzno-Teologiczną Księży Werbistów w Sanki Augustin³⁷.

Liczni chińscy studenci studiują też w Rzymie, gdzie rektorem Kolegium Chińskiego i Wietnamskiego przy *Urbanianum* jest Polak, długoletni misjonarz z Indonezji, o. Sylwester Pajak. Inna grupa złożona z chińskich księży pracujących na co dzień w seminariach duchownych w Chinach miała okazję odwiedzić Belgię i zapoznać się z obecnie stosowanymi w Europie metodami edukacyjnymi i wychowawczymi w seminariach i na uniwersytetach. Po otwarciu się Chin wymiana ta stała się bardziej żywa, co pokazuje, jak ważną rolę odgrywa *China Zentrum*, oraz przed jakimi ciągle nowymi wyzwaniem staje współcześnie. Na uwagę zasługuje tutaj chociażby prowadzone od wielu lat duszpasterstwo chińskich katolików w Kolonii, Bonn oraz Monachium.

4.4. *Steyler China-Treffen*

Od 1985 r. Instytut *Monumenta Serica* organizuje spotkania *Steyler China-Treffen*. Celem tych spotkań jest budzenie zainteresowania i zaangażowanie członków Zgromadzenia Słowa Bożego oraz Sióstr Służebnic Ducha Świętego, jak również innych osób zainteresowanych, w problematykę Kościoła w Chinach. Coroczne spotkania są okazją do wspólnej refleksji nad nowymi wyzwaniami, jakie pojawiają się w kontekście ewangelizacji Chin. Od pierwszego spotkania w połowie lat 80-tych wypracowano wiele inicjatyw, podjęto konkretne zobowiązania, mające na celu wspieranie werbistowskiej obecności w kontekście chińskim. W ostatnich miesiącach zostało powołane Centrum Chińskie im. Św. Józefa Freinademetz przy Generalacie SVD w Rzymie.

5. Polska i Polacy

³⁷ K.J. RIVINIUS, *Zur Geschichte des Missionshauses St. Augustin*, w: J. PIEPKE (red.), *Steyler Missionare St. Augustin*, Sankt Augustin 1999, s. 64.

Od wielu już lat są podejmowane w kontekście Kościoła w Polsce liczne inicjatywy dotyczące problematyki chińskiej. Należałoby tutaj wymienić sympozja naukowe w Pieniężnie oraz w Krynicy Morskiej, organizowane przez śp. o. Eugeniusza Śliwkę SVD, liczne publikacje naukowe i popularnonaukowe, artykuły, pozycje książkowe. Kwartalnik „NURT SVD” zamieścił na przestrzeni ostatnich lat kilkanaście artykułów poświęconych problematyce chińskiej. Również czasopismo „Misjonarz” regularnie informuje o sytuacji w Chinach. W kilku werbistowskich muzeach są stałe ekspozycje o tematyce chińskiej.

Na uwagę zasługują jednak nade wszystko konkretni ludzie, którzy na co dzień zajmują się problematyką dotyczącą ewangelizacji Chin, jak na przykład Roman Malek SVD, który od ponad 30 lat pracuje w Sankt Augustin i jest dyrektorem Instytutu *Monumenta Serica*, redaktorem naczelnym czasopisma „Monumenta Serica” oraz redaktorem „China heute”. Inny przykład to Sylwester Pająk SVD, który jest Rektorem Kolegium Chińskiego i Wietnamskiego przy *Urbanianum*, gdzie studiuje liczni chińscy studenci. Na uwagę zasługują też inni ojcowie, bracia zakonnicy oraz klerycy, którzy pracują na Tajwanie, w Hongkongu albo odbyli kilkuletnie praktyki i nadal zajmują się tematyką chińską w Europie.

6. Podsumowanie

Cytowany już wyżej polski sinolog o. Roman Malek SVD twierdzi, że nadeszła pora, aby na nowo i głośno postawić pytanie dotyczące werbistowskiego zainteresowania i zaangażowania w problematykę ewangelizacji Chin. Nie bez znaczenia jest pytanie dotyczące współczesnego kontekstu politycznego: Jakże są obecnie możliwości działania i zaangażowania ewangelizacyjnego w Chinach?

Jednakże nie mniej ważnym i aktualnym jest zagadnienie dogłębnej refleksji nad własną, współczesną tożsamością misyjną i wynikającym z tego zaangażowaniem. Na XVI sympozjum sinologicznym *Steller China-Treffen* w Sankt Augustin w 2000 r. Roman Malek powiedział:

Musimy uświadomić sobie nasze bogactwo wartości oraz, że możemy obdarować ludzi już przez samą naszą obecność (...). Przede wszystkim trzeba starać się zrozumieć Chińczyków, a nie próbować stać się Chińczykiem. Nie mamy do tego żadnych predyspozycji. Dopiero gdy będziemy gotowi do postawy ogromnej pokory i otwartości, uda nam się zjednać z ludźmi³⁸.

#Bibliografia

³⁸ Por. K. NIESZWIEC, *Sprawozdanie z XVI sympozjum sinologicznego „Steller China-Treffen” w Sankt Augustin (06.11–09.11.2000)*, „Nurt SVD” 3–4 (2001), s. 307.

- H. Barlage, Chiny i misja SVD, w: NURT SVD 2(1996)5-16.
- J. Beckmann, Die katholische Missionsmethode in China in neuester Zeit (1842-1912). 1931
- C. Gumbrecher, Die Monumenta Serica – eine sinologische Zeitschrift und ihre Redaktionsbibliothek in ihrer Pekiner Zeit (1935-1945). Köln 1994.
- H. Gzela, Działalność Misyjnego Zgromadzenia Słowa Bożego w Chinach, w: Nurt SVD 43(1988)20-45.
- R. Hartwich, Johann Weig: Chronik der Steller Mission In Tsingtao 1923-1947. Romae 1980.
- J. Kieniewicz, Wprowadzenie do historii cywilizacji Wschodu I Zachodu. Warszawa 2003.
- M. Kollár, Ojciec Franz Xaver Biallas SVD (1878-1936) misjonarz w Chinach, sinolog I założyciel Monumenta Serica, w: NURT SVD 3-4(2001)272-282.
- J. Kuepers, Działalność apostolska werbistów w Chinach, w: NURT SVD 2(1996)17-28.
- R. Malek, Bóg z Europy przybywa do Chin (wywiad), w: Życie Warszawy 2.11.2005, s. 19.
- R. Malek, Chiny – duchowy olbrzymem?, w: Wiadomości KAI 46(2005)27-29.
- R. Malek, Der Neuaufbau der katholischen Kirche in der Volksrepublik China, w: R. Malek (red.), China's Katholiken suchen neue Wege. Freiburg 1987, s. 27-68.
- R. Malek, Monumenta Serica (1935-1985), w: Verbum SVD 26(1985)261-276.
- R. Malek, Notizen zur Erforschung des Christentums in der Volksrepublik China, w: G. Eves (red.), Christentum und Kirche in der Volksrepublik China. München 2002, s. 41-66.
- R. Malek, Spojrzenie na historię misji w Chinach (1946-1996), w: NURT SVD 3(1997)90-104.
- A. Miotk, Wzrost Zgromadzenia Słowa Bożego. Ze Steylu do Domu Misyjnego Świętego Krzyża, w: Nurt SVD4(2005)117-136.
- K. Müller, Dom Misyjny Świętego Krzyża do zakończenia II wojny światowej. Aspekt misyjny, w: M. Studnik (red.), Głosili Słowo Boże. Stulecie Domu Misyjnego w Nysie 1892-1922. Warszawa 1996, s. 121-137.
- K. Nieszwiec, Sprawozdanie z XVI sympozjum sinologicznego „Steller China-Treffen” w Sankt Augustin (06.11-09.11.2000), w: Nurt SVD 3-4(2001)304-311.
- M. Plate, Deutsche China-Initiativen, w: R. Malek (red.), China's Katholiken suchen neue Wege. Freiburg 1987, s. 158-165.
- K.J. Rivinius, Historia domu Świętego Krzyża od powstania do 1945 roku, w: M. Studnik (red.), Głosili Słowo Boże. Stulecie Domu Misyjnego w Nysie 1892-1922. Warszawa 1996, s. 9-69.
- K.J. Rivinius, Die Katholische Fu-Jen-Universität In Peling und ihre Übernahme durch die „Gesellschaft des Göttlichen Wortes” im Jahr 1933, w: Verbum SVD 21(1980)206-228.
- K.J. Rivinius, Współzależność polityki i ewangelizacji w Chinach ze szczególnym uwzględnieniem misjonarzy Werbistów, w: NURT SVD 3(2003)79-104.
- Z. Wesołowski, Kościół Katolicki w Chinach: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość, w: NURT SVD 3(1998)63-69.

Commitment of Society of the Divine Word in evangelisation of China

Summary

Constitutions of Society of the Divine Word, emphasise that its members have to preach Gospel in those places in which it has not already been preached. Therefore, China from the beginning of the Society was a privileged territory. The House of the Holly

Cross in Nysa which pupil was Franciszek Białas, a sinologist, professor of the Catholic University in Beijing had big merits in shaping missionaries. Society of the Divine Word is educationally involved in Chinese issues publishing a magazine *Monumenta Serica*, *China-Zentrum*, *China heute* and meetings - i.e. *Steyler China-Triffen* thanks to Monumenta Serica Institute's activity.